

THOMAS RICENTO

preveo s engleskoga ANTE PAVLOV

Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja¹

Uvod

Namjera mi je u ovome radu proučiti razvoj jezične politike i planiranja (u daljnjem tekstu JPP)² kao područja istraživanja u vremenskom razdoblju poslije Drugoga svjetskog rata. Sukladno tomu promotrit ću i najvažnije razvoje u domeni nekolicine društvenih i humanističkih znanosti, a koji su potakli i potpomogli oblikovanje pitanja, metoda, pronalazaka i kontroverza koje su djelovale na razvoj istraživanja jezične politike.

Proučavajući literaturu koja se bavi JPP-om, iznašao sam tri različita faktora koji su igrali ulogu sredstva u oblikovanju ovoga područja, odnosno koji su utjecali na postavljena pitanja, usvojene metodologije te ciljeve kojima se stremilo. Njih razvrstavam pod odrednice (1) makrosociopolitički, (2) epistemološki te (3) strateški. Odrednica makrosociopolitički odnosi se na događaje i procese koji se odvijaju na nacionalnoj ili nadnacionalnoj razini, kao što su primjerice uspostavljanje države (ili njezin raspad), ratovi (stvarni ili "hladni"), migracije stanovništva, globalizacija kapitala i komunikacija te slični procesi. Epistemološki faktori kao odrednice tiču se paradigmi znanja i istraživanja, kao što su strukturalizam i postmodernizam u društvenim i humanističkim znanostima, ili teorija racionalnoga izbora te neomarksizam u ekonomiji i političkoj teoriji. Strateški faktori, na kraju, tiču se krajnjih ciljeva zbog kojih je istraživanje i provedeno; oni su eksplicitni te implicitni razlozi zbog kojih se određeni istraživač i odlučio na provođenje samoga istraživanja. Takvi ciljevi bi mogli uključivati razotkrivanje izvora strukturnih socioekonomskih nejednakosti, prikazati ekonomske dobitke i gubitke po-

¹ Objavljeno u: *Journal of Sociolinguistics* 4:2: 196-213.

² Namjerno koristim termin "jezična politika" u nadređenom položaju koji uključuje u sebe i "planiranje jezika". Istraživanja jezične politike nisu samo orijentirana na službene i neslužbene poteze koje vuku državna te ostala institucionalna tijela, već se odnosi također na povijesne te kulturne događaje i procese, a koji su utjecali te i dalje utječu na socijetalne stavove i prakse, a s obzirom na jezično korištenje, usvajanje te sam status. Za daljnju diskusiju više u Ricento, Hornberger (1996).

>>

99

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

jedinih jezičnih politika ili opravdati uvođenje nekoga jezika u obrazovnoj politici. Odbijam svaku interpretaciju koja govori da je istraživanje nepovezano sa strateškim ciljevima te se slažem sa Cibulkom (1995:118) u tvrdnji da je “granica između istraživačke i argumentacijske politike tanka poput lista papira”. Ove opisane odrednice služe kao heurističke alatke koje bi nam trebale pomoći u rekonstrukciji intelektualne povijesti JPP-a. Međutim, kao i sa svakom rekonstrukcijom intelektualne povijesti i ovdje će biti neslaganja po pitanju kategorija i vremenskih linija te po pitanju relativne važnosti samih varijabli. Jasno, ta se tri pristupa prožimaju te možemo govoriti o kontinuiranosti tema kroz stupnjeve razvoja JPP-a. U onome što će uslijediti, identificirat ću neke od najbitnijih makrosociopolitičkih, epistemoloških te strateških faktora koji su sudjelovali u JPP-ovim istraživanjima, počevši u periodu neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata pa do današnjega dana. Jasno mi je da događaji i ideje koje ću opisivati na ovome mjestu imaju i svoje prethodnike koji se protežu daleko u prošlost, u nekim slučajevima je u pitanju čak i po nekoliko stoljeća. U takvim ću slučajevima veze posebno naglasiti. Ujedno, zaključit ću nekim mišljenjima o daljnjim mogućim istraživanjima i razvojnim pravcima. Rad koji će uslijediti mišljen je, u prvome redu, da bude ilustrativan, a ne potpun.

Rani radovi: dekolonijalizacija, strukturalizam, pragmatizam

Tri središnja elementa u ovoj prvoj fazi rada su (1) dekolonijalizacija te uspostavljanje država (makrosociopolitički), (2) prevladavajući strukturalizam u društvenim znanostima (epistemološki) te (3) rašireno vjerovanje, barem na Zapadu, da se jezični problemi mogu riješiti planiranjem, naročito unutar javnoga sektora (strateški).

Međusobni utjecaj više faktora doveo je do razvoja JPP-a kao zasebnog polja proučavanja u ranim 60-im godinama 20. stoljeća. Mnogi su se lingvisti dali na opisivanje gramatika, sustava pisanja te rječnika autohtonih jezika diljem svijeta. Planiranje korpusa (grafemizacija, standardizacija, modernizacija) stavlja pred istraživače i teoretske i praktičke izazove. Znanstvenici koji su rasli uz strukturalnu lingvistiku, a koje su zanimale jezična tipologija i sociolingvistika (naročito pitanje domene i funkcije, a što je dovelo do razvoja modela planiranja jezika), ubrzo su uvidjeli velike potencijale u

smislu unapređivanja lingvističke teorije te proučavanja jezično-društvenih poveznica na nove načine. Tako je Fishman (1968a:6) te mogućnosti izrazio na sljedeći način:

“Baš iz razloga što su nacije u nastajanju u ranom stupnju razvoja ... problemi i procesi njihove nacionalnosti su time vidljiviji, a njihove preobrazbe očiglednije istraživaču. To je dovelo do toga da su nacije u nastajanju (‘nove nacije’) postale glavni interes onih sociolingvista koje zanimaju općenite preobrazbe grupnih identiteta, kao i onih sociolingvista koji se bave socijetalnim (državnim i drugim) utjecajima na jezično ponašanje te na sam jezik.”

Fishman vidi da te nacije u nastajanju pružaju “neprocjenjiv te istinski intrigantan spektar područja za terenski rad nove vrste izvornih sociolingvista” (1968a:11).

S obzirom na pokazane potrebe spomenutih “novih nacija”, većina se ranih radova usmjerila na tipologiju te na planiranje jezika. U ovome je razdoblju posebno utjecajan rad Einara Haugena (1966) i njegovoga modela planiranja jezika te multilingvistička tipologija Heinza Klossa (1966). Isto tako, reprezentativni radovi se mogu pronaći kod Fishmana i sur. (1968) te Rubina i Jernudda (1971). Pozornost planiranja jezika je jače usmjerena na izbor nacionalnoga jezika, a u svrhu modernizacije i izgradnje nacije. Neka-ko je zauzet konsenzus, barem među sociolingvistima na Zapadu³, da bi se veći europski jezici (najčešće engleski ili francuski) trebali koristiti u domenama formalne ili specijalizirane jezične uporabe, dok bi lokalni (autohtoni) jezici trebali poslužiti u druge svrhe. Ovo je rješenje – stabilna diglosija – funkcioniralo u nekim već uspostavljenim afričkim državama (a i drugdje), pa se sugeriralo i kao rješenje za novonastale afričke države. Naširoko je rašireno mišljenje među zapadn(jačk)im sociolingvistima da bilo kakva jezična raznolikost samo šteti nacionalnome razvoju, dok je jezična homogenost sugerirala modernizaciju i pozapadnjenje. Fishman (1968b:61) je na to retorički upitao je li moguće “da je značajna razina lingvističke (te druge kulturne) homogenosti iznjedrila ‘pozapadnjenje’ Zapada”? Način postizanja uspješne državnosti je, ukratko, kulturno/etničko jedinstvo unutar definiranih geografskih granica (država) te zajednički lingvistički identitet članova

3 Recenzent članka ukazao je na različito američko i europsko gledanje na ovo pitanje. I dok je opaska sasvim na mjestu ona ujedno i dodatno ukazuje na očiglednu dominaciju zapadn(jačk)og promišljanja u razmatranjima stanja u svijetu u razvoju.

<<

101

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEŽAK 9 | 13 BROJ

dotične zajednice. Nadalje, isključivo su “razvijeni” jezici (ili oni jezici koji su sposobni da budu razvijeni) sposobni igrati ulogu “nacionalnoga” jezika; razvijeni jezici su oni jezici koji imaju razvijeno pismo, standardizirani su te prilagodljivi zahtjevima tehnološkog i društvenog napretka. Drugim riječima, idealiziranje odnosa jedna država/ jedan (standardni) nacionalni jezik, a koje je bilo popularizirano u Europi radovima von Humboldta 1820-ih godina (posebno “O nacionalnome značaju jezika”) te se proteže do danas, bio je model koji je makar implicitno sugerirao planiranje jezika u dekoloniziranim afričkim, azijskim te bliskoistočnim državama.

Općenito, zastupnici ovih stajališta smatrali su ih apolitičnim (barem donekle u gerilskom smislu), tehničkim, orijentiranim na rješavanje problema te pragmatičnim u svojim ciljevima. Fishman (1968c:492) je u svojim komentarima ciljeva planiranja jezika, a u odnosu na “nove nacije” (za razliku od “starih nacija u razvoju” a s velikim tradicijama), razotkrio rašireni stav da su problemi poprilično izravni:

“Jezični problemi etnički fragmentirane ‘nove nacije’ odražavaju svoj relativno snažni naglasak na političku integraciju te učinkoviti nacionalizam o kojem na kraju i ovisi. Izbor jezika je relativno kratkotrajni problem, budući da su lingvističke veze s tehnološkom i političkom modernošću najčešće jasno razumljive. Problemi razvoja jezika, kodifikacije te prihvatanja su također minimalni, ali samo ukoliko je vidljivo da ovi procesi izviru opravdano i prvenstveno iz ‘metropolitanske zemlje’... Iako bi se mogla pridodati određena pozornost pedagoškim zahtjevima za pismenošću (ili tranzicijskom pismenošću) za mlade ljude ... lavovski je dio truda oko podizanja pismenosti stavljen na raspolaganje širenju prihvaćenih zapadnih jezika trenutne političke i ... sociokulturne integracije.”.

Fishman (1968c:494) je vjerovao da se jezični problemi “starih zemalja u razvoju” razlikuju od problema novih nacija, u prvome redu stoga što su stare nacije imale pisanu tradiciju pa je zadaća planera jezika bila samo ta da osuvremene klasične jezične standarde kako bi se “mogli nositi sa zapadnim tehnologijama i procedurama te (da pojednostavnimo) da pospješe širenje pismenosti”. Ukoliko bi svi građani govorili istim moderniziranim jezikom, onda bi i jedinstvo (u kontekstu baratanja istim jezikom) i ekonomski napredak, a koji je vezan za zapadnu tehnologiju, financiranje i stručnost, bili itekako prisutni. Fishman je vjerovao da je lakše uvesti zapadnjački jezik, u potpunosti, kako bi se ubrzala modernizacija, ali da bi taj uvezeni jezik

trebao biti klasični jezik jer nešto što bi bilo klasično, bilo bi onda i čuvano. One zemlje koje se nisu uklapale ni u kakve kategorije, tzv. srednjeg tipa (primjerice Indija i Pakistan) smatrane su najvećim izazovima za planere jezika, posebno iz razloga što na površinu nije mogao isplivati jedan autohtoni nacionalni jezik, a nije bio moguć ni bilingvizam, odnosno stabilna diglosija. Međutim, baš ovo što je zadnje spomenuto postalo je itekako stvarno; trostrana je karakteristika nacija u sebi skrivala široki spektar ideja i vjerovanja o nacionalnome razvoju (posebno u onome smislu kakav pronalazimo na Zapadu), a i o ulozi jezika u tome razvoju, što se međutim neće sistematično izučavati još desetljećima. I dok su teorijski lingvisti isticali da su svi jezici jednaki, dotle su neki sociolingvisti razvijali taksonomijske popise jezika prema samo jednome kriteriju – prema njihovoj relativnoj pogodnosti za nacionalni razvoj (npr. Kloss, 1968) postižući time (domišljato ili ne) kontinuiranu dominantnost (ako ne i dominaciju) europskih kolonijalnih jezika na visokim razinama, npr. u domeni obrazovanja, ekonomije i tehnologije u tim zemljama u razvoju, što je situacija koja je prisutna do današnjega dana.

Ukratko, u ovome periodu jezične politike na temelju znanstvene literature iznalazimo sljedeće odrednice:

1. Ciljevi planiranja jezika su najčešće povezivani s težnjom za unifikacijom (regije, nacije, religijske skupine, političke grupe i sl.), modernizacijom, korisnošću ili težnjom za demokratizacijom (Rubin, 1971:307-310).
2. Jezik se promatra izvorom koji ima svoju vrijednost, a kao takav je onda i podložan planiranju (Jernudd, Das Gupta, 1971:211).
3. Planiranje statusa i planiranje korpusa uzimaju se u obzir odvojeno, kao dvije ideološki neutralne aktivnosti (iako ne bez komplikacija).
4. Jezici su izvođeni iz svojih sociopovijesnih i ekoloških konteksta (apovijesnost i sinkronija).

Nužno je napomenuti da je veliki broj istraživača JPP-a koji su bili aktivni u ovom periodu, primjerice Rubin, Jernudd, Fishman i drugi, bio svjestan problema koje nosi planiranje jezika te su se nemali broj puta postavili upravo kritički prema cijelome procesu i svojim kolegama. Tako su se npr. Jernudd i Das Gupta (1971) distancirali od Taulija (1968), koji je tvrdio da “naša (od Jernudda i Das Gupte) definicija planiranja jezika isključuje potragu za univerzalnim lingvističkim ‘sredstvima’ kako bi se postigli ‘rezultati’ poput ‘jasnoće’, ‘ekonomičnosti’, ‘estetske forme’ i ‘elastičnosti’” (Tauli, 1968:30-42,

<<

103

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

»

104

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

citirano prema Jernudd, Das Gupta, 1971:199). Jernudd i Das Gupta su istovremeno kritizirali i Haugenova (1968) tri kriterija za određenje jezika, redom, “efikasnost”, “adekvatnost”, “prihvaćenost” po pitanju odsustva izravnih vrijednosti navedenih termina. Kako bilo, temelji ovih i svih sličnih kritika ipak su više tehnički, a ne sadržajni te se u osnovi odnose na pitanja implementacije te donošenja odluka, čime se obilaze daleko važnija pitanja izbora jezika, individualnih i grupnih identiteta, socioekonomskih struktura te hijerarhija nejednakosti.

Druga faza: podbačaj modernizacije, kritičke sociolingvistike i pristupa

Druga faza JPP-a trajala je ugrubo od ranih 70-ih do gotovo kraja 80-ih godina, a u njoj je prisutan nastavak nekih do prije započetih elemenata, ali i razvoj nekih novih, jako važnih tema. Neki su teoretičari počeli termin neokolonijalno koristiti za novonastale socioekonomske i političke strukture koje su postale dominantne u zemljama u razvoju. Umjesto procvata demokracije, ili barem ekonomskoga “uzleta”, nove su se nezavisne države našle u još zavisnijim položajima prema svojim starim kolonijalnim gazdama nego li su bile u vrijeme samoga kolonijalnoga razdoblja. Hijerarhija i stratifikacija stanovništva su bile teme koje su smatrane vrijednima istraživanja; uloga jezika i kulturâ je u ovome periodu jako dobro evidentirana (Said, 1993; Pennycook, 1994). Suočeni s takvim stanjem stvari, nekoliko je planera jezika (posebno sveučilišnih istraživača) ponudilo nekakve odgovore. Naprimjer, Cobarrubias (1983b:41) je primijetio da “neki od zadataka planera jezika, tvorca jezičnih politika, podučavatelja, zakonodavaca te ostalih sudionika umiješanih u mijenjanje statusa jezika, ili jezične varijante, i nisu toliko politički neutralni”. Fishman je, donekle obrambeno, dodao da neki od lingvista “još promatraju planiranje jezika kao nemoralno, neprofesionalno te/ili nemoguće”. U znanstvenoj je zajednici rasla svijest kako raniji pokušaji planiranja jezika, a u to su uključeni i modeli koje su predstavili Haugen (1966) te Ferguson (1966), nisu bili zadovoljavajući, i to gledano barem s deskriptivne pozicije. Haugen je priznao da čak i revidirana verzija modela koji je on zagovarao “ne odgovara teoriji planiranja jezika”. Veliki je broj ra-

zloga koji su natjerali ovu lingvističku disciplinu na samopromišljanje svoje pozicije i smjerova daljnjeg razvoja teorije, a jedan od očitih bio je podbačaj modernizacijskih politika u državama u razvoju. Budući da se jezična politika promišljala kao dio rukovođenja izvorom, bilo je više nego očigledno da će rezultirati promašajem, naravno, nakon što se uzme u obzir težina zadatka koji se namjeravao obaviti, bezbrojne nepredvidive varijable koje su ulazile u igru, teškoće procjene učinkovitosti tih politika te virtualne nemogućnosti generiranja društva u nacijama s dugom i složenom kolonijalnom povijesti.

Razvoji u lingvistici koji su se događali početkom 60-ih godina, a koji su došli na teorijsku pozornicu u 80-ima, imali su golemoga utjecaja na promišljanja lingvista te problematiziranje JPP-a. Između ostalih, jedna se tendencija pokazala dominirajućom – stalan izazov autonomnoj lingvistici bilo je usvajanje jezika, upotreba i mijenjanje, što je imalo direktan utjecaj na jezičnu politiku i planiranje. Pojmovi koji su se njegovali bili su “izvorni govornik”, “materinski jezik” i “lingvistička kompetencija”, a sada su bili dovedeni u pitanje, problematizirani, a konačno i odbačeni. Sve je spomenuto imalo velikoga utjecaja na studije jezične politike i planiranja. Shvaćanje jezika kao diskretnog, konačnog entiteta definiranoga standardnim gramatikama okarakterizirano je od strane mnogih znanstvenika kao metoda funkcija pozitivističke lingvistike (npr. Harris, 1981; Mühlhäusler, 1996). Uvođenje većinsko zapadnjačkih stavova prema jeziku dovelo je do niza stavova koji su nužno postali ideološki (Pennycook, 1994). Tako da je čak i neutralni sociolingvistički konstrukt diglosija bio kritiziran kao ideološko oprirodnjenje sociolingvističkih uređenja koje je stvaralo jezične (a onda i socijetalne) nejednakosti. Pennycook (1994) promatra jezik kao da je “lociran u socijalnom činjenju te sve što bismo htjeli zvati nekim jezikom nije već unaprijed dan sustav već ostavština zajednici”. Autonomna lingvistika, primjećuje Pennycook, iako se poziva na neutralni deskriptivizam, u biti prigrbljuje preskriptivizam, koji Harris (1981) locira sve do u post-renesansnu Europu, te reflektira političku psihologiju nacionalizma i obrazovni sustav posvećen standardiziranju jezičnog ponašanja učenika (Pennycook, 1994:29). Mühlhäusler (1996) opisuje ulogu takvoga preskriptivizma na području Papue Nove Gvineje u kojoj su lokalna shvaćanja jezika (tj. tamo gdje jedan jezik završava, a gdje drugi počinje) izrazito u suprotnosti s pogledima koja

<<

105

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

po tome pitanju imaju antropolozi i lingvisti. Čini se ponekad da lingvisti umjesto da registriraju unitarni jezik, u biti pokušavaju stvoriti novi takav jezik.

>>

106

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

Kritika lingvistike uslijedila je u sklopu šire kritičke analize pristupa planiranju jezika i jezične politike diljem država u razvoju, ali i u razvijenim državama. Dok su mnogi znanstvenici u prijašnjem razdoblju bili zainteresirani isključivo za planiranje statusa te pitanja koja su se ticala standardizacije, stvaranja pisma te modernizacije, tijekom druge faze se većina istraživača ipak okrenula na socijalne, ekonomske te političke učinke jezičnog kontakta. Tako su Wolfson i Manes (1985:ix) zainteresirani za činjenicu da “se jezičnom upotrebom utječe na socijalne, ekonomske i političke nejednakosti”. Tako da su se sociolingvisti, namjesto da izučavaju jezike kao entitete s definiranom socijetalnom distribucijom i funkcijama, bacili na izučavanje statusa i odnosa govornih zajednica u definiranom kontekstu. Postavlja se pitanje poveznica između stavova zajednice te jezične politike na pojašnjavanju situacije da jezik x ima određeni status – visoki ili niski – te kakve su posljedice toga statusa za pojedince i za zajednice govornika. Ukratko, status (i područje upotrebe) jezika x je u korelaciji sa socijalnim i društvenim statusom govornika, a ne samo s brojem govornika ili podobnosti za provedbu modernizacije. Pretpostavljena neutralnost stabilne diglosije, kao sredstva poticanja nacionalnog razvoja i modernizacije, dovedena je ovime u pitanje; povijesne nejednakosti te sukobi nisu nestali izborom autohtonog jezika kao niske varijante, a određenjem europskih jezika kao visoke varijante. Naprotiv, činilo se da taj izbor proizvodi socioekonomske asimetrije temeljene na obrazovanju kojemu je pristup bio kontroliran dominantnom grupom (prema unutra) te utjecajem regionalnih i globalnih ekonomskih interesa (prema vani).

Drugu fazu rada na JPP-u bismo mogli najbolje opisati kao period u kojem je došlo do izrazite svjesnosti o negativnim stranama – te inherentnim ograničenjima – planiranja teorije i modela te shvaćanja da su sociolingvistički konstrukti kao što su diglosija, bilingvizam i multilingvizam itekako kompleksni i ideološki opterećeni, pa se tim više i ne mogu samo tako lako uklopiti u predviđene opisne taksonomije. Sam izbor europskih jezika kao “neutralnih medija”, koji bi trebali poslužiti kao ispomoć nacionalnom razvoju, doveo je do privilegiranja “metropolskih” država, često s negativnim posljedicama koje su utjecale na ekonomske, socijalne i političke

interese marginaliziranih govornika manjinskih jezika. Davanje prednosti nekome jeziku ili varijanti u planiranju nacionalnih jezika dovelo je do toga da se korisnost tisuća autohtonih jezika i njihovih govornika ograniči i sputa u procesu nacionalne (re)konstrukcije. Nadalje, postalo je očigledno da izbori jezika nisu mogli biti izokrenuti da pristanu na “prosvjetljujuće” modele moderniteta; jezično ponašanje je bilo socijalno ponašanje, motivirano te pod utjecajem stavova te vjerovanja govornika i govornih skupina, kao i makroekonomijom i političkim snagama.

Treća faza: novi svjetski poredak, postmodernizam, lingvistička jezična prava

Treći je period istraživanja jezične politike započet negdje 1980-ih i traje do današnjega dana, tako da ih je teško komentirati dok su još u svom formativnom periodu. No, usprkos tome, neke su se teme uspjele kristalizirati u lingvističkoj literaturi.

Dominantni svjetski događaji tijekom ovoga perioda uključuju velike migracije stanovništva, ponovno pojavljivanje etničkih država i jezika, a što je koincidiralo i s raspadom Sovjetskoga Saveza i repatriacijom bivših kolonija (npr. Hong Kong) uz također i suprotiva događanja uspostavljanja novih regionalnih koalicija, kao što je primjer s Europskom unijom, u kojima se lokalni i regionalni jezici moraju natjecati s nadnacionalnim jezicima poput engleskoga, francuskoga i njemačkoga (slučaj Europe). Usporedno se s ovim geografskim i političkim promjenama formiraju i sile koje povezuju s globalizacijom kapitalizma, a to se može najbolje oprimjeriti ukazivanjem na dominaciju medija i to vođenih rukom samo šačice multinacionalnih kompanija.

Ovi su pokreti – rasap Sovjetskoga Saveza, izviranje nacionalnih (i nadnacionalnih) identiteta u Istočnoj i Zapadnoj Europi, penetracija zapadne – posebice sjevernoameričke – kulture i tehnologije u državama u razvoju – imali posljedice na status svih jezika, i velikih i malih. Jedno je područje JPP-a zadobilo poseban status, ono gubitka jezikâ, i to među malim svjetskim jezicima (Kraus, 1992). Tako se pokazalo da od otprilike 6000 jezika koliko ih se govori danas, 95% svjetske populacije govori samo 100 jezika, dok se tisuće ostalih jezika dijeli na samo 5% svjetske populacije (Mühlhäusler, 1996:272). Tako se procjenjuje da je pred izumiranjem 90% autohtonih jezika na pros-

<<

107

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEŽAK 9 | 13 BROJ

toru bivšega Sovjetskoga Saveza, Aljaske te u Australiji gdje je također oko 90% aboridžinskih jezika na samrti (Kraus, 1992:5). Međutim, javljaju se i kritičari ovih brojki, pa tako neki teoretičari tvrde da su svi jezici nekada postojali i da su oduvijek, u nekome razdoblju, neki jezici izumirali. Ukratko, kritičari smatraju da je kulturna (uključujući i jezičnu) evolucija “prirodan” ljudski fenomen, pa tako Ladefoged (1992:810) smatra “paternalističkim od strane lingvista to što pretpostavljaju da znaju što je najbolje za zajednicu”. Uloga se ideologije⁴ u jezičnoj politici još i dalje istražuje, i to na polju više različitih domena, ili kontekstualno (škola, radno mjesto, sudovi) ili tematski (obrazovanje, diskriminacija, istraživačka metodologija). Tako je Tollefson (1991), a pod utjecajem Jürgena Habermasa, Anthonyja Giddensa i Michela Foucaulta, razmatrao različite veze između ideologija moći u modernim državama te razvoja jezičnih politika u šest različitih zemalja. Kod njega, ali i kod mnogih ostalih istraživanja, vide se utjecaji i kritičkih i postmodernih teorija te istraživačkih metoda te se kod ovakvih radova jasno vide razlike u odnosu na prijašnje modele i teorije unutar literature JPP-a. Tako da lingvisti prvoga perioda, iako svjesni pitanja hegemonije i ideologije, nisu pozicionirali te ideje kao temeljne u procesu jezične politike i planiranja, niti su istraživali na koje sve načine jezična politika proizvoljno daje važnost jeziku u organizaciji ljudskih društava.

Zaključak

Malo je disciplina koje se mogu oduprijeti makrosociopolitičkim silama; uz to je, kao multidisciplinarno i interdisciplinarno polje koje obuhvaća temeljne lingvističke discipline te one političkih znanosti, sociologije i povijesti, JPP posebno podložno takvim silama. Razvoji su kritičkih društvenih teorija, uz stalne napade na strukturalnu lingvistiku započetu 60-ih godina, barem uspjeli razotkriti slojeve nekih većih sociopolitičkih sila i procesa (stvaranje države i nacionalizam, zapadnjačka globalizacija kapitala, tehnologija i komunikacija, stalna prijetnja marginaliziranim jezicima i kulturama, raspad velikih država te podbačaj modernizacije u mnogim drugim, ustrajnost socioekonomskih nejednakosti i nepravdi, itd.). Jako je važan rad

4 Sva kompleksnost “ideologije” istražena je kod Eagletona (1991), a Woolard i Schieffelin (1994) daju koristan komentar i upute o načinima na koje se termini “ideologija” i “jezik” tumače u antropologiji, sociolingvistici i kulturalnim studijima.

postmodernih teorija (posebno analize diskursa) koji je pokazao kako su materijalno i ideološko isprepleteni na načine koji se jako odvajaju od tipičnoga JPP-a. Značajan je rad jezične ekologije te ljudskih prava pomaknuo centre interesa istraživanja na značajnije elemente, za razliku od onih 10-ak godina prije, pa nam na tome tragu ostaje vidjeti hoće li ekologija jezika isplivati kao najznačajnije usmjerenje te konceptualni okvir istraživanja JPP-a. Ono što je svakako jasno jest da se JPP kao poddisciplina sociolingvistike mora baviti pitanjima ponašanja i identiteta jezika pa tako mora biti u suradnji s analizom diskursa, etnografijom te kritičkim društvenim teorijama. Čini se da je temeljna razlika između starih, pozitivističkih/tehnicističkih te novih, kritičkih/postmodernih pristupa u ulogama koje imaju pojedinci te zajednice na procese upotrebe jezika, na stavove te konačno i na politike. Najvažnije pitanje, a ono koje je i dan-danas bez odgovora, upućeno znanstvenicima je zašto pojedinci biraju koristiti (ili prestati koristiti) neke jezike i varijante za posebne funkcije u različitim domenama te kako ti izbori utječu (a i kako su utjecali) na institucionalno donošenje jezičnih politika. Implikacije ovoga pitanja su na razini istraživanja sociolingvistike jezika, a bit će ih potrebno uključiti na makro-razinu istraživanja sociolingvistike društva, kako bi se iznašao, a time i dao bilo kakav zadovoljavajući odgovor na pitanje jezične promjene i ponašanja jezika. Danas imamo bolje razumijevanje obrazaca upotrebe jezika u različitim kontekstima, nego što smo imali prije 40 godina te bolje razumijevanje utjecaja makrosociopolitičkih sila na status i upotrebu jezika na socijetalnoj razini. Ono što nam je sada potrebno je konceptualni obrazac (ili ekologija jezika ili neki drugi) koji bi povezao te dvije stvari, a razvoj će nas upravo takvoga, novoga, konceptualnoga obrasca odvesti u novu, još neimenovanu, fazu jezične politike i planiranja.

<<

109

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.
SVEZAK 9 | 13 BROJ

Literatura

CIBULKA, J. (1995). "Policy analysis and the study of the politics of education" u Scribner, J. D., Layton, D. H. (ur.), *The Study of Educational Politics*, 105-125. Washington, D. C.: The Falmer Press.

COBARRUBIAS, J. (1983a). "Language planning: The state of art" u Cobarrubias, J. i Fishman, J. A. (ur.), *Progress in Language Planning: International Perspectives*, 3-26. Berlin: Mouton.

»

COBARRUBIAS, J. (1983b). "Ethical issues in status planning" u Cobarrubias, J., Fishman, J. A. (ur.), *Progress in Language Planning: International Perspectives*, 41-85. Berlin: Mouton.

110

EAGLETON, T. (1991). *Ideology*. London: Verso.

THOMAS RICENTO
Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

FISHMAN, J. A. (1968a). "Sociolinguistics and the language problems of the developing countries" u Fishman, J. A., Ferguson, C. A., Das Gupta, J. (ur.), *Language Problems of Developing Nations*, 3-16. New York: John Wiley & Sons.

FISHMAN, J. A. (1968b). "Some contrasts between linguistically homogeneous and linguistically heterogeneous polities" u Fishman, J. A., Ferguson, C. A., Das Gupta, J. (ur.), *Language Problems of Developing Nations*, 53-68. New York: John Wiley & Sons.

DISKREPANCIJA
SIJEČANJ 2008.

FISHMAN, J. A. (1968c). "Language problems and types of political and sociocultural integration: A conceptual postscript" u Fishman, J. A., Ferguson, C. A., Das Gupta, J. (ur.), *Language Problems of Developing Nations*, 491-498. New York: John Wiley & Sons.

SVEZAK 9 | 13 BROJ

FISHMAN, J. A., FERGUSON, C. A., J. DAS GUPTA (ur.). (1968). *Language Problems of Developing Nations*. New York: John Wiley & Sons.

FISHMAN, J. A. (1983). "Progress in language planning: A few concluding sentiments" u Cobarrubias, J., Fishman, J. A. (ur.), *Progress in Language Planning: International Perspectives*, 381-383. Berlin: Mouton.

HARRIS, R. (1981). *The Language Myth*. London: Duckworth.

HAUGEN, E. (1966). *Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

JERNUDD, B., J. DAS GUPTA. (1971). "Towards a theory of language planning" u Rubin, J., Jernudd, B. (ur.), *Can Languages Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*, 195-215. Hawaii: The University Press of Hawaii.

KLOSS, H. (1966). "Types of multilingual communities: A discussion of ten variables", *Sociological Inquiry*, 36:7-17.

KLOSS, H. (1968). "Notes concerning a language-nation typology" u Fishman, J. A., Ferguson, C. A., Das Gupta, J. (ur.), *Language Problems of Developing Nations*, 69-85. New York: John Wiley & Sons.

KRAUSS, M. (1992). "The world's languages in crisis", *Language*, 68:4-10.

MÜHLHÄUSLER, P. (1996). *Linguistic Ecology: Language Change and Linguistic Imperialism in the Pacific Region*. London: Routledge.

RUBIN, J., B. JERNUDD (ur.) (1971). *Can Languages Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. Hawaii: The University Press of Hawaii.

PENNYCOOK, A. (1994). *The Cultural Politics of English as an International Language*. London: Longman.

RUBIN, J. (1971). "A view towards the future" u Rubin, J., B. Jernudd (ur.), *Can Languages Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*, 307-310. Hawaii: The University Press of Hawaii.

RUBIN, J. I B. JERNUDD (ur.) (1971). *Can Languages Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. Hawaii: The University Press of Hawaii.

SAID, E. W. (1993). *Culture and Imperialism*. New York: Alfred Knopf.

TAULI, V. (1968). *Introduction to a Theory of Language Planning*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensis, 6. Uppsala: University of Uppsala.

TOLLEFSON, J. W. (1991). *Planning Language, Planning Inequality: Language Policy in the Community*. New York: Longman.

WOLFSON, N., J. MANES (ur.). (1985). *Language of Inequality*, Berlin: Mouton.

<<

111

THOMAS RICENTO

Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja

DISKREPANCIJA

SIJEČANJ 2008.

SVEZAK 9 | 13 BROJ